

John Wycliff și Lollarzii: Precursorii Reformei Protestante

Drd. Ginel MOCANU*

Rezumat:

În a doua jumătate a secolului al XIV-lea, opoziția față de Biserica romană a luat în Anglia o formă organizată și principială. Cei mai importanți exponenți ai săi au fost John Wycliff și discipolii lui, „lollarzii”. Încă din 1350, Wycliff a susținut politica monarhiei engleze care viza emanciparea Bisericii Angliei de sub autoritatea papei. John Wycliff formulează două teze fundamentale: o teorie a puterii civile apropiată de cea a lui Marsiglio de Padova și una care vizează reformarea Bisericii. Ideile lui Wycliff prefigurează doctrina lui Martin Luther apărută în octombrie 1517, fapt pentru care el a fost considerat un precursor al Reformei protestante. Lollarzii – discipolii lui Wycliff – au propagat într-o formă simplificată doctrina teologică a mentorului lor. În cadrul mișcării lollarzilor se disting trei curente de opoziție: un curent universitar animat de grupul discipolilor lui Wycliff de la Oxford, altul politic, care îi raliază pe nobilii atașați tezelor ce susțineau independența puterii regale față de Biserică, și un al treilea curent îl constituie lollardismul popular, care asociază învățăturilor Evangheliei o critică necruțătoare a Bisericii vizibile.

Cuvinte cheie: John Wycliff, lollarzii, Reforma protestantă, Anglia, Biserica Romei, papalitatea

În secolul al XIV-lea, conflictul dintre Biserică și regatul englez s-a acutizat, pe fondul nașterii unui puternic curent anticlerical care a cuprins toate categoriile sociale și, în special, burghezia în formare, din care făceau parte negustorii și meșteșugarii de la orașe, mica nobilime de la țară și țărănimea dependentă. Ave-

* Ginel Mocanu, doctorand al Facultății de Teologie *Andrei Șaguna* din cadrul Universității *Lucian Blaga* din Sibiu. E-mail: ginel_mocanu@yahoo.com

rile și privilegiile Bisericii engleze, ca și subordonarea ei față de Curia papală au trezit în Anglia o ostilitate generală față de Biserica Romei. De aici s-a născut o dublă mișcare de opoziție îndreptată atât împotriva Bisericii și clerului englez, cât și contra papalității¹. Transformările economice petrecute în Anglia începând de la mijlocul secolului al XIV-lea, au generat importante mutații social-politice și totodată, au avut profunde implicații și în viața bisericească. Opoziția față de nobilime și față de Biserica Romană – care era cel mai mare proprietar funciar și, prin poziția sa, justifica instituțiile feudale – a luat o formă organizată și principială. Cei mai importanți exponenți ai săi au fost John Wycliff și lollarzii. Studiul nostru își propune să prezinte principalele teze reformatoare formulate de către John Wycliff și de discipolii săi lollarzi, receptarea acestora în sânul societății engleze și impactul lor pe plan politic, social și, nu în ultimul rând, religios.

Născut către 1320 în localitatea Wycliff din ținutul Yorkshire, John Wycliff provenea dintr-o familie care făcea parte din mica nobilime. Deși a păstrat strânse legături cu locul natal, viața și activitatea sa au fost legate de orașul Oxford și de celebra sa universitate; aici, Wycliff și-a desăvârșit studiile și și-a desfășurat cariera. El a studiat teologia, filosofia și dreptul la faimosul colegiu Balliol al Universității din Oxford. În 1361, Wycliff a fost numit preot paroh în Fillingham (localitate situată în vestul actualului ținut Lincolnshire), iar în anul următor, 1362, i-a fost acordată parohia din Aust, în apropiere de Bristol². Cariera lui John Wycliff a fost încununată în 1372, prin obținerea titlului de doctor în teologie și numirea sa ca profesor la Universitatea din Oxford, care a contribuit, din plin, la desăvârșirea formației sale teologice³.

În paralel cu slujirea preoțească și preocupările intelectuale, John Wycliff s-a implicat și în viața politică. Încă din 1350, el a susținut politica monarhiei engleze care viza emanciparea Bisericii Angliei de sub autoritatea pontifului roman. Prin 1360, odată cu intensificarea disputelor dintre Universitatea din Oxford și ordinele franciscan și dominican, Wycliff a protestat împotriva tendinței membrilor acestor ordine monahale de a acapara aproape toate funcțiile de conducere din mediul universitar. În 1365, Wycliff a aprobat decizia parlamentului englez care-l scutea pe regele Eduard al III-lea de plata tributului de 1000 de mărci solicitat de către papa Urban al V-lea. În procesul care a urmat, el și-a asumat funcția de procuror, susținând cauza regalității engleze și acuzând corupția și lăcomia clerului catolic⁴.

¹ Andrei Oțetea, *Renașterea și Reforma*, Ed. Științifică, București, 1968, p. 261.

² Michel Arnaud, s.v. „Wycliff John”, în *Dictionnaire de l'Histoire du Christianisme*, préface de Jean Delumeau, Encyclopædia Universalis&Albin Michel, Paris, 2000, p. 1071 (abreviat în continuare *DHC*).

³ *Ibidem*.

⁴ Pr. Nicolae Chifăr, *Istoria creștinismului*, vol. IV, Ed. Trinitas, Iași, 2005, p. 9; Prof. Ioan Rămureanu, Pr. Prof. Milan Šesan, Pr. Prof. Teodor Bodogae, *Istoria Bisericească Universală*, vol. II (1054-1982), Ed. IBMBOR, București, 1993, p. 107.

John Wycliff și Lollarzii: Precursorii Reformei Protestante

În 1370, John Wycliff a intrat în serviciul monarhiei engleze. Ducele de Lancaster, John de Gaunt (1340-1399), l-a trimis pe Wycliff la Bruges, încredințându-i funcția de ambasador al regatului englez pe lângă papa Grigore al XI-lea. De altfel, între influentul duce de Lancaster și John Wycliff s-a legat o strânsă relație de prietenie; acesta din urmă va beneficia până la sfârșitul vieții de protecția și susținerea lui John de Gaunt. La Bruges, John Wycliff a susținut, fără succes, scutirea Angliei de taxele impuse de către Curia papală. După întoarcerea sa din misiunea de la Bruges, John Wycliff a atacat cu înverșunare Biserica Romană și papalitatea, demascând abuzurile săvârșite de către aceasta. El a militat pentru ieșirea Bisericii Angliei de sub tutela Curiei pontificale și subordonarea sa față de autoritățile statului. Începând din 1370 și până la sfârșitul vieții (1384), John Wycliff s-a manifestat fățiș ca unul dintre liderii curentului politic ostil Franței, papalității și membrilor clerului înalt⁵.

1. Doctrina teologică a lui John Wycliff

Doctrina formulată de John Wycliff răzbate din scrierile sale teologice pe care le-a elaborat începând din 1374; cele mai importante dintre acestea sunt: *De Dominio divino* (1375), *De civili dominio* (1376), *De officio regis* (1378) și *De potestate papae* (1379). John Wycliff formulează două teorii fundamentale: o teorie a puterii civile apropiată de cea a lui Marsiglio de Padova și una care vizează reformarea Bisericii.

În lucrarea *De dominio divino* (*Despre stăpânirea divină*), Wycliff afirmă că doar Dumnezeu are suveranitate deplină. Întreaga autoritate de a conduce sau dreptul de a avea proprietăți (*dominia*) îi revin lui Dumnezeu. El exercită direct, fără mijlocirea papei, dreptul său excepțional asupra bunurilor pământești; așadar, regii au de dat socoteală nu papei, ci doar lui Dumnezeu. Când suveranii și papii greșesc, omul i se poate adresa direct lui Dumnezeu – Suveranul absolut – fără intermediari, deoarece fiecare ființă umană deține tot de la El o parte din acest *dominium*⁶.

În opusculul *De civili dominio* (*Despre stăpânirea civilă*), Wycliff a dezvoltat ideile despre stăpânirea lui Dumnezeu (*dominium*) asupra bunurilor lumești. El afirmă că Dumnezeu le-a încredințat conducătorilor Bisericii proprietăți spre folosință, dar nu cu drept de proprietate, ci doar ca pe niște bunuri date în custodia

⁵ Michel Arnaud, s.v. „Wycliff John”, în *DHC*, p. 1071.

⁶ *Ibidem*. Diarmaid MacCulloch, *Istoria Creștinismului. Primii 3000 de ani*, traducere de Cornelia Dumitru și Mihai-Silviu Chirilă, Ed. Polirom, Iași, 2011, p. 515; Pr. Nicolae Chifăr, *op. cit.*, vol. IV, p. 9; Prof. Ioan Rămureanu, Pr. Prof. Milan Șesan, Pr. Prof. Teodor Bodogae, *op. cit.*, vol. II, pp. 107-108.

Drd. Ginel Mocanu

lor, pentru a fi folosite spre slava Lui. Neîndeplinirea de către clerici a adevăratei lor misiuni era un motiv suficient pentru ca autoritatea civilă să le confiște proprietățile și să le încredințeze altora care-l slujeau pe Dumnezeu cum se cuvine. Această concepție era împărtășită și de către nobili care abia așteptau să acapareze proprietățile Bisericii romane⁷.

Pe fondul accentuării disputelor dintre regatul englez și Biserica Romei, era susținută cu insistență ideea de a pune Biserica Angliei sub autoritatea statului; această idee a fost îmbrățișată încă din 1370 și de către John Wycliff; totodată, ea era împărtășită de către John de Gaunt, ducele de Lancaster, conducătorul grupării anticlericale de la curtea regală și protectorul lui Wyclif. Acesta din urmă predica cu ardoare că, potrivit Sfintei Scripturi, clerul are dreptul cel mult la donații și zeciuiele din partea credincioșilor, iar restul averilor sale (castele, domeniile, robi) trebuie să fie date spre folosință poporului⁸.

În 19 februarie 1377, John Wycliff a fost chemat în fața tribunalului bisericesc, din ordinul arhiepiscopului de Canterbury, Simon Sudbury. Wycliff a venit la tribunal însoțit de ducele de Lancaster, de mareșalul Percy și de o puternică escortă. Arhiepiscopul primat n-a îndrăznit să-l atace pe Wyclif, ci doar l-a prevenit să fie mai ponderat în acuzațiile lansate la adresa Bisericii Romane. Adversarii lui Wycliff au extras 18 fragmente considerate eretice din scrierile și predicile sale, pe care le-au trimis la Roma. De altfel, episcopul Londrei, William de Courtenay, care remarcase primele sale atacuri împotriva papalității în lucrarea *Tratat despre cruciadă* a obținut două condamnări papale împotriva lui Wycliff în 1377 și 1378. Papa Grigore al XI-lea a criticat lipsa de vigilență și de acțiune a arhiepiscopului englez, cerând o analiză minuțioasă a scrierilor lui Wyclif. În cazul în care acesta era declarat eretic, urma să fie arestat și, într-un interval de trei luni, să fie predat Romei pentru a fi judecat⁹.

După moartea regelui Eduard al III-lea (1377), John de Gaunt, ducele de Lancaster, a preluat regența în perioada minoratului lui Richard al II-lea (1377-1399). Arhiepiscopul de Canterbury nu l-a putut aresta pe Wycliff câtă vreme, ducele de Lancaster, protectorul și susținătorul său, a deținut regența Coroanei engleze. În schimb, înaltul ierarh le-a cerut celor mai valoroși profesori de la universitățile engleze să se pronunțe asupra învățăturii lui Wyclif. La începutul anului 1378, la palatul Lambeth din Londra, au început dezbaterile pe marginea învățăturilor lui

⁷ Earle E. Cairns, *Creștinismul de-a lungul secolelor. O istorie a Bisericii creștine*, ediție revizuită, Ed. Cartea Creștină, Oradea, 2007, p. 246; Diarmaid MacCulloch, *op. cit.*, p. 515.

⁸ Pr. Nicolae Chifăr, *op. cit.*, vol. IV, p. 10; Prof. Ioan Rămureanu, Pr. Prof. Milan Șesan, Pr. Prof. Teodor Bodogae, *op. cit.*, vol. II, p. 108.

⁹ Prof. Ioan Rămureanu, Pr. Prof. Milan Șesan, Pr. Prof. Teodor Bodogae, *op. cit.*, vol. II, p. 108; Michel Arnaud, s.v. „Wycliff John”, în *DHC*, p. 1072.

John Wyclif. Prin intervenția reginei-mame și a partizanilor săi lui Wycliff i s-a propus acestuia să înceteze de a mai predica o perioadă de timp¹⁰.

Moartea papei Grigore al XI-lea în 1378 și declanșarea mării schisme papale (1378-1417) au întârziat reprimarea învățăturilor lui Wyclif. Acesta a fost un moment favorabil pentru Wycliff care a reluat campania de denigrare a papalității. Dacă până la declanșarea mării schisme papale (1378), Wycliff s-a manifestat ca un reformator moderat care cerea eliminarea din Biserică a clericilor imorali și confiscarea averilor bisericești, după acest eveniment – care a dat o lovitură puternică autorității scaunului papal –, ilustrul prereformator a declanșat un atac violent la adresa persoanei pontifului roman și a Curiei pontificale. După o scurtă perioadă în care și-a manifestat admirația pentru Urban al VI-lea, Wycliff a început să-l denigreze pe papă, numindu-l un *Antihrist*, la fel ca și pe Clement al VII-lea, adversarul său de la Avignon. Și unul, și celălalt, afirma Wyclif, „sunt ca doi câini trăgând de un os”. În opinia sa, „Biserica ierarhică a ajuns sinagoga lui Satan; alegerea papei este o scorneală diavolească; excomunicările pronunțate de un papă și de episcopi nu sunt decât amenințări ale lui Antihrist”¹¹.

Începând din 1378 și până în 1382, John Wycliff a formulat teoriile sale pentru reformarea Bisericii. Deși reflexia sa teologică este una novatoare, învățăturile lui Wycliff sunt lipsite deseori de claritate. Însă câteva principii de bază străbat ca un fir roșu opera acestuia. În lucrarea *De veritate Scripturae (Despre adevărul Scripturii)*, elaborată în 1378, Wycliff a proclamat autoritatea exclusivă a Sfintei Scripturi pentru credință. În opinia sa, Sfânta Scriptură este singura sursă a adevărului divin. El afirmă că autoritatea Sfintei Scripturi este independentă de autoritatea Bisericii ca instituție. Chiar dacă s-ar spune de veacuri: Dumnezeu, Biserică și Scriptură, Wycliff propune să se inverseze această ordine și să se spună Dumnezeu, Scriptură și apoi Biserică. Wycliff consideră că Sfânta Scriptură este suficient de clară pentru a nu avea nevoie de comentarii. El o pune în relație cu autoritatea Părinților Bisericii, afirmând că aceștia, prin comentariile lor, nu facilitează înțelegerea textelor scripturistice, ci dimpotrivă, Sfânta Scriptură „îi judecă pe Părinți”. De asemenea, el afirmă că nu Biserica prin decretul său a fixat sensul Scripturii, ci Scriptura a dat autoritate Bisericii. Între om și Sfânta Scriptură nu este nevoie de Biserică¹².

Începând din 1378 – anul în care Wycliff a publicat tratatul său *De ecclesia* – el și-a justificat critica sa la adresa Bisericii Romane, elaborând o definiție a Bi-

¹⁰ Prof. Ioan Rămureanu, Pr. Prof. Milan Šesan, Pr. Prof. Teodor Bodogae, *op. cit.*, vol. II, p. 108.

¹¹ Jean Delumeau, *Frica în Occident (secolele XIV-XVIII). O cetate asediată*, vol. II, traducere, postfață și note de Modest Morariu, Ed. Meridiane, București, 1986, p. 33.

¹² Diarmaid MacCulloch, *op. cit.*, p. 515.

sericii pe care a opus-o celei oficiale, susținută de canoniștii și teologii epocii sale. Pentru el, veritabila Biserică este o Biserică săracă, spirituală și alcătuită doar din cei predestinați. Pentru a-i reda Bisericii virtuțile, aceasta trebuia despuiată de bunuri și readusă la sărăcia ei primitivă. Deopotrivă, Biserica este trupul predestinat al celor aleși. Ea este „adevărata Soție a lui Hristos și Mama noastră”¹³. Potrivit lui Wyclif, Biserica universală nu era adunarea credincioșilor răspândiți pe întregul pământ – precum susțineau conciliarisții –, ci, mai degrabă, adunarea celor aleși de-a lungul timpului. Biserica de pe pământ – *Biserica vizibilă* – nu putea fi indentificată cu Biserica adevărată, de vreme ce printre membrii ei se numărau atât oameni păcătoși, numiți de către Wycliff *praesciti* („cei cunoscuți de dinainte”), cât și oameni mântuiți¹⁴.

Mai exact, John Wycliff împărțea Biserica în trei părți: *Biserica triumfătoare* în cer, care includea îngerii, *Biserica militantă* pe pământ și *Biserica latentă*, în purgatoriu: „Sic non dicimus ecclesiam catholicam nisi que in se continet ista tria: partem in cello triumphantem, partem in purgatorio dormientem et partem in terris militantem”¹⁵. De vreme ce calitatea de predestinat a credinciosului este cunoscută doar de către Dumnezeu, nimeni nu poate ști cu certitudine în timpul vieții dacă face parte din adevărata Biserică. Nici măcar apartenența la Biserica instituțională (*Biserica vizibilă*) sau deținerea unei funcții clericale nu le garantează credincioșilor că fac parte din *Biserica invizibilă* (*Ecclesia triumphans*), al cărei cap este Hristos și a cărei veritabilă ființă li se va descoperi acestora doar la sfârșitul veacurilor. Deci pentru Wyclif, este posibil să fii «în» Biserică, fără să fii «al» Bisericii. Credincioșii pot totuși să aibă un anumit discernământ despre ceea ce este pe placul „veritabilei Soții” a lui Hristos, dacă se raportează la criteriile evanghelice¹⁶.

Pornind de la premisa că veritabila Biserică este doar *Biserica celor predestinați*, a creștinilor în stare de har, în timp ce Biserica vizibilă îi cuprinde atât pe cei dreți, cât și pe păcătoși, Wycliff susține că chiar și papii se pot regăsi printre oamenii păcătoși, și de aceea, ei nu trebuie ascultați¹⁷. Astfel, Wycliff con-

¹³ Henri Bourgeois, Bernard Sesboüé et Paul Tihon, *Histoire des dogmes*, vol. III: *Les signes du salut*, Éds. Desclée, Paris, 1995, p. 455.

¹⁴ Timothy George, *Teologia Reformatoarelor*, traducere de Corneliu Simuț, Ed. Institutului Biblic „Emanuel” din Oradea, Oradea, 1998, pp. 44-45.

¹⁵ John Wyclif, *Tractatus de Ecclesia*, ed. Johann Loserth, Trübner&Co., London, 1886, I, 1-5, p. 8.

¹⁶ Henri Bourgeois, Bernard Sesboüé et Paul Tihon, *op. cit.*, vol. III, p. 455; Timothy George, *op. cit.*, pp. 45.

¹⁷ John Wyclif, *Tractatus de Ecclesia*, II, 1-3, p. 32: Item, iuxta sepe dicta non sic assereret quod sit predestinatus, eo quod non est de substantia fidei catholice quod iste sit predestinatus [...] sed si non sit predestinatus, non est capitaneus in ecclesia sancta Dei”.

testă locul și autoritatea ierarhiei în Biserică. În ochii săi, papalitatea apare ca o invenție omenească ce există din vremea lui Constantin cel Mare și care ar trebui să fie abolită. Ea nu este o instituție divină, deoarece nu are niciun temei biblic. Această suspiciune față de ierarhia bisericească îl determină pe Wycliff să preconizeze tragerea la sorti a demnității pontificale. De asemenea, Wycliff afirmă că Biserica este inutilă pentru dobândirea mântuirii credincioșilor. Una dintre ideile călăuzitoare ale lui Wycliff este voința sa de a stabili o legătură directă cu Dumnezeu: cel predestinat nu are nevoie de o Biserică „ierarhică” pentru a fi mântuit¹⁸. Wycliff a susținut predestinația, ducând la extrem tezele Fericitului Augustin despre determinismul harului.

Critica lui John Wycliff se extinde și asupra Sfintelor Taine ale Bisericii. El combate caracterul sacramental al Sfintelor Taine. Wycliff atacă învățătura despre transsubstanțierea euharistică. În timp ce Biserica Romană învăța că elementele euharistice (pâinea și vinul) se transformă în esența sau substanța lor (în Trupul și Sângele Mântuitorului) fără a-și schimba forma lor exterioară, Wycliff credea că esența sau substanța elementelor euharistice este indestructibilă și că Hristos este prezent doar spiritual în Sfânta Euharistie, și poate fi perceput prin credință sau *consubstanțial*, în sensul unei prezențe simultane a pâinii și a Trupului lui Hristos¹⁹. În ceea ce privește Taina Spovedaniei, el recomandă spovedania publică și tăgăduiește preoților care au săvârșit păcate de moarte dreptul de a ierta păcatele credincioșilor²⁰.

Wycliff respingea cultul icoanelor, al sfinților și al moaștelor, pe care îl considera inutil. El considera că omul nu dobândește mântuirea prin ceremonii, acte de pocăință sau indulgențe, ci prin fapte bune. În cadrul cultului, Wycliff a pus accentul pe predică, rostită în limba engleză, fiindcă știa că poporul nu înțelegea limba latină. Începând din 1380, John Wycliff s-a îngrijit să traducă Sfânta Scriptură în limba engleză. În 1382, el încheiase deja prima traducere completă în manuscris a Noului Testament în engleză; în 1384, colegul său, Nicholas de Hereford, a încheiat, la rândul său, traducerea în limba engleză a Vechiului Testament. Astfel, englezii puteau citi pentru prima oară Sfânta Scriptură în propria lor limbă²¹. Într-un cuvânt, tezele formulate de către John Wycliff au prefigurat temele majore ale Reformei din secolul al XVI-lea.

¹⁸ Henri Bourgeois, Bernard Sesboüé et Paul Tihon, *op. cit.*, vol. III, p. 455; Timothy George, *op. cit.*, p. 45; vezi și J.R. Evans, *John Wyclif*, Lion Hudson, Oxford, 2005, p. 215 ș.u.

¹⁹ Earle E. Cairns, *op. cit.*, p. 246; Prof. Ioan Rămureanu, Pr. Prof. Milan Șesan, Pr. Prof. Teodor Bodogae, *op. cit.*, vol. II, pp. 108-109.

²⁰ Michel Arnaud, s.v. „Wycliff John”, în *DHC*, pp. 1071-1072.

²¹ Prof. Ioan Rămureanu, Pr. Prof. Milan Șesan, Pr. Prof. Teodor Bodogae, *op. cit.*, vol. II, p. 108; Earle E. Cairns, *op. cit.*, p. 246.

2. Impactul social al ideilor lui John Wycliff

Ideile wyclifiene s-au răspândit atât în mediul universitar, cât și în categoriile sociale umile. Wycliff și-a recrutat numeroși adepți dintre colegii săi profesori de la Oxford, studenții teologi, tinerii preoți, dar și din rândul laicilor cultivați. După 1382, partizanii lui Wycliff au fost numiți cu dispreț *lollarzi*, adică „bâiguitori care vorbesc prostii”. Denumirea de *lollard* derivă din forma verbală *lollaert* – aparținând grupului de dialecte vorbite în centrul Germaniei – care are drept corespondent în limba germană literară verbul *lullen*, a mormăi, a bodogăni, a fredona²².

Primul grup *lollard* s-a format la Oxford în jurul câtorva colegi ai lui Wycliff conduși de către Nicholas de Hereford. În mediul universitar, mișcarea lui Wycliff s-a manifestat prin libertatea de gândire și de atitudine. În paralel cu concepțiile sale eretice, Wycliff afirmă dreptul indivizilor de a avea inițiativă, de a se manifesta și de a gândi liber, contrar pretenției clerului de a-i conduce în toate lucrurile. El susține liberul arbitru și egalitatea oamenilor în fața lui Dumnezeu. Prin poziția sa față de Euharistie, John Wycliff și-a îndepărtat toate ordinele monahale cerșetoare ale epocii (franciscanii și dominicanii), pierzându-și susținerea acestora.

Discipolii lui Wycliff – organizați de către acesta într-o comunitate a „preoților săraci” (*poor priests*) – au propagat ideile mentorului lor, sub o formă simplificată, în mediile populare prin intermediul predicilor²³. Opoziția față de nobilime și față de Biserica Romană a luat o amploare crescândă, fiind învăluită adesea în haina religioasă a ideilor egalitariste răspândite de către predicatorii *lollarzi*. Astfel, în timpul răscoalei țărănești din 1381, predicatorul *lollard* John Ball a lansat dictonul: „Când Adam săpa și Eva torcea,/ Nobil atunci cine era ?”²⁴; acest dicton care va avea o largă circulație era un atac voalat la adresa bogățiilor Bisericii.

În 1381, o mare răscoală a țăranilor a izbucnit în comitatele Essex și Kent din sud-estul Angliei. Principalele obiective ale răsculațiilor erau desființarea șerbicii și suprimarea stăpânilor de domenii laici și ecleziastici²⁵. Ei cereau confiscarea averilor bisericesti și simplificarea organizării ecleziastice. În schimb, răsculații își manifestau loialitatea față de regalitate, care, în opinia lor, reprezenta izvorul și simbolul justiției; ei considerau că doar regalitatea le poate face dreptate. În 13 iunie 1381, răzvrățiții au intrat în Londra sub conducerea lui Wat Tyler și a predicatorului *lollard* John Ball. Regele Richard al II-lea a fost obligat

²² E.U., s.v. „Lollard”, în *DHC*, p. 609.

²³ Jean Delumeau, *op. cit.*, p. 28.

²⁴ Richard Barrie Dobson, *The Peasants' Revolt of 1381*, MacMillan St Martin's Press, London, 1970, p. 374.

²⁵ *Ibidem*, pp. 131-132.

să ducă tratative cu răsculații care cereau o reformă radicală a legislației și a organizării judiciare, inclusiv anularea *Statutului celor care lucrează*, secularizarea proprietăților funciare ale Bisericii, care urma să-și păstreze numai cât îi era necesar pentru întreținerea clerului, iar ceea ce îi prisosea trebuia „să fie împărțit populației din parohii”. Se pare că, sub influența oxonienilor lollarzi conduși de Nicholas de Hereford, răscoala țăranilor din iunie 1381 a căpătat un puternic caracter anticlerical²⁶. În numele egalității și dreptății, răsculații au masacrat nobili și clerici. Însăși regina-mamă a fost maltrată, iar arhiepiscopul primat, Simon Sudbury, a fost ucis. Aceste episoade de violență l-au discreditat pe Wyclif, căruia curtea regală i-a retras sprijinul politic. După uciderea lui Wat Tyler, răscoala a fost reprimată cu cruzime. Regele Richard al II-lea și William de Courtenay, noul arhiepiscop de Canterbury, i-au combătut cu duritate pe lollarzi. Așa-numitul „sinod al cutremurului” reunit la Londra în 1382, a condamnat 24 de teze din scrierile lui Wycliff și l-a înlăturat de la catedră. Acesta s-a retras la parohia Lutterworth unde a scris, sub forma unui dialog dintre adevăr, minciună și înțelepciune, ultima sa lucrare intitulată *Trialogus*. John Wycliff a murit în 31 decembrie 1384²⁷. El s-a stins din viață izolat, fiind în mare vrajbă cu ordinele călugărești cerșetoare, cu prinții și chiar cu foștii săi colegi de la Universitatea din Oxford. Wycliff a eșuat în ambițiile sale reformatoare, sfârșind ca șeful unei mici secte; totuși, fiindcă nu fusese niciodată excomunicat, el a putut să fie înmormântat pe pământul creștin²⁸.

În 1415, la sinodul de la Konstanz au fost condamnate 45 de teze extrase din scrierile lui Wycliff și s-a dispus arderea scrierilor sale. În 1427, papa Martin al V-lea a reînnoit condamnarea operelor wycliffiene. Într-un gest disperat de curmare a mișcării lollarzilor, care s-a extins în Anglia, s-a hotărât deshumarea și arderea osemintelor lui Wyclif. Însă această pedeapsă postumă se explică mai ales prin succesul și influența profundă a ideilor lui Wycliff în afara Angliei.

3. Mișcarea reformatoare a lollarzilor

În Anglia, lollardismul a supraviețuit morții fondatorului său, John Wyclif, în 1384. Mișcarea lollardă a continuat să se propage printre locuitorii orașelor, negustori, nobili; ideile wycliffiene au fost îmbrățișate chiar și de către clerul de jos. Numeroase personaje de la curtea regală și câțiva membri ai Camerei Comunelor au sprijinit lollardismul.

²⁶ E.U., s. v. „Lollards”, în *DHC*, p. 609.

²⁷ *Ibidem*; Michel Arnaud, s.v. „Wycliff John”, în *DHC*, p. 1072; Prof. Ioan Rămureanu, Pr. Prof. Milan Šesan, Pr. Prof. Teodor Bodogae, *op. cit.*, vol. II, p. 109.

²⁸ Michel Arnaud, s.v. „Wycliff John”, în *DHC*, p. 1072.

Urcarea pe tronul Angliei a lui Henric al IV-lea de Lancaster (1399-1413), a fost marcată de un val de represiune împotriva ereticilor lollarzi. În 1401 a fost promulgat primul decret englez care îi condamna pe eretici la ardere pe rug (*De haeretico comburendo*). Potrivit prevederilor decretului, orice țăran, tăbăcar sau croitor care tăgăduia sfințenia Euharistiei sau participa seara la o întrunire frățască în care se propovăduia din cuvântul Bibliei, era condamnat la moarte și executat prin ardere pe rug. De altfel, primul martir lollard, William Sawtre, a fost ars pe rug cu câteva zile înainte de promulgarea acestui decret²⁹. În 1407, Biserica engleză a luat o altă măsură împotriva mișcării lollarde, a cărei reprimare a căpătat o caracteristică unică în Anglia; ierarhia bisericească engleză a interzis oficial toate versiunile existente ale Bibliei în limba engleză. Această interdicție s-a menținut în vigoare până în 1530, în timpul lui Henric al VIII-lea³⁰.

În 1414 s-a declanșat o răscoală a lollarzilor în frunte cu Sir John Oldcastle, care a fost înăbușită repede de către noul rege Henric al V-lea (1413-1422). Această revoltă a îmbrăcat o pregnantă coloratură politică, atunci când baronii și cavalerii, câștigați de partea lollarzilor conduși de către Sir John Oldcastle, s-au răzvrătit împotriva regelui. Această revoltă a atras represalii dure din partea regalității, marcând, totodată, sfârșitul influenței politice deschise a lollarzilor. De altfel, învățăturile lui John Wycliff au fost condamnate solemn de către Conciliul de la Konstanz (1414-1418). În ciuda unei noi tentative eșuate de complot în 1431, mișcarea lollardă va intra într-o lungă perioadă de ilegalitate³¹. De-a lungul secolelor al XV-lea și al XVI-lea, lollarzii au fost persecutați de către autoritățile statului. Însă persecuția lor a variat de la o diocază la alta, de vreme ce unii laici protejau erezia, și până la sfârșitul secolului al XIV-lea, Anglia încă nu cunoscuse lollardismul.

Procedura de anchetă a lollarzilor a fost modificată în 1416, la doi ani după eșecul revoltei lui John Oldcastle și la un an după condamnarea lui Wycliff de către Conciliul din Konstanz; toți episcopii sufragani și arhidiaconii trebuiau să-i cerceteze pe eretici în decanatele lor rurale și să adune mărturiile de la cel puțin trei persoane în legătură cu cauza lor. Acuzația era anunțată de către un notar public, suspectul era arestat și casa sa era percheziționată. Acuzatul era citat să se prezinte în fața instanței de judecată, refuzul său ducând la excomunicarea sa prin contumacie, ceea ce la sfârșitul unui an îl făcea vinovat de erezie³². Tortura nu a fost niciodată introdusă în Anglia pentru aceste procese. Puține condamnări la moarte au fost pronunțate

²⁹ E.U., s. v. „Lollards”, în *DHC*, p. 609.

³⁰ Diarmaid MacCulloch, *op. cit.*, p. 516.

³¹ Jack Robert Lander, *Government and Community, England, 1450-1509*, London, 1980, pp. 146-147.

³² J.A.F. Thomson, *The Later Lollards, 1414-1520*, Oxford University Press, Oxford, 1965, pp. 222-223 și 227.

John Wycliff și Lollarzii: Precursorii Reformei Protestante

prin raport cu arestările. În 1521, de exemplu, din trei sute sau patru sute de suspecți de erezie, episcopul de Lincoln, John Longland, nu a condamnat la moarte prin ardere pe rug decât patru³³. Se pare că majoritatea lollarzilor s-au lepădat cu ușurință de învățătura lor eretică, și n-au fost condamnați decât la o penitență publică³⁴.

J.A.F. Thomson a întocmit un tabel cu toate campaniile de persecutare a lollarzilor între 1414 și 1522; ele au fost foarte puțin frecvente; până la mijlocul secolului al XV-lea, există foarte puține cazuri când ereticii s-au lepădat de erezie sau au fost arși pe rug³⁵. Începând din 1486, de la urcarea pe tronul regatului englez a dinastiei Tudorilor, persecuțiile împotriva lollarzilor s-au înmulțit considerabil, iar numărul celor suspecți de erezie a crescut³⁶.

3.1. Extinderea teritorială a mișcării lollarde

Trăsătura esențială a lollardismului în secolul al XV-lea a fost caracterul său regional. El a dispărut în unele ținuturi, supraviețuind în altele, aflate câteodată la scurtă distanță. Între 1414 și 1520, lista cazurilor de erezie privește puține localități, aflate în sudul Angliei și în apropiere de Londra; majoritatea parohiilor suspectate la începutul secolului al XVI-lea, numărau lollarzi deja cu o sută de ani în urmă, și exemplele care demonstrează această continuitate sunt numeroase³⁷. Totuși aceste comunități eretice aveau contacte între ele, fapt dovedit de cărțile care treceau de la una la alta, mai ales după răspândirea tiparului. Însă activitatea principală a lollarzilor consta în întâlniri secrete, într-un cadru local și familial în care femeile jucau un rol foarte important³⁸. Legăturile între comunitățile lollarzilor se limitau la zonele apropiate de Londra, prin intermediul negustorilor.

Comunitatea lollardă cea mai interesantă se situează în districtul Chiltern, în Buckinghamshire, la sud de dioceza Lincoln. Orașul Amersham a cunoscut o revenire a ereziei către 1495; în 1506 și 1507, episcopul Smythe a judecat mai mult de 60 de lollarzi în acest oraș și mai mult de 20 la Buckingham. Persecuția ereticilor s-a reluat în 1511, când la Amersham au fost arestate multe femei. În 1521, în fața episcopului Longland s-au prezentat 350 de eretici din regiune³⁹. Lollarzii din

³³ Christopher Harper-Bill, *The Pre-Reformation Church in England, 1400-1530*, Longman, London, 1989, p. 82.

³⁴ J.A.F. Thomson, *op. cit.*, p. 231.

³⁵ *Ibidem*, pp. 237-238.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Anne Hudson, *The Premature Reformation: Wycliffite Texts and Lollard History*, Clarendon Press, Oxford University Press, Oxford and New York, 1988, pp. 456-457; Christopher Harper-Bill, *op. cit.*, p. 82.

³⁸ *Ibidem*, pp. 482-483.

³⁹ Claire Cross, *Church and People, 1450-1660: the Triumph of the Laity in the English Church*, Fontana/Collins, London, 1976, p. 32; vezi și A.G. Dickens, *The English Reformation*, London, 1964, pp. 47-48.

Drd. Ginel Mocanu

districtul Chiltern comunicau cu ușurință cu cei din Reading, în Berkshire, unde s-au descoperit mai mulți eretici în anii 1480 și 1490. Influența lor se întinde spre sud până la Hampshire⁴⁰.

În comitatul Kent din sud-estul Angliei, lollarzii erau numeroși la Canterbury, Tenterden, Benenden și Cranbrook, însă ei par să fi avut relativ puține legături cu comunitățile din Chiltern sau Essex⁴¹. În estul Angliei existau grupuri de lollarzi de la începutul secolului al XV-lea, însă ele par să fi dispărut din Norfolk pentru a se concentra în Essex și Suffolk⁴².

De asemenea, un grup de lollarzi este atestat în orașul Coventry, situat în zona centrală a Angliei. Lollarzii din Coventry au avut legături regulate cu comunitățile lollarde din Londra, Chiltern, Bristol și Leicestershire⁴³.

În vestul Angliei, în special în jurul orașului Bristol, au existat numeroase comunități lollarde, atestate începând din 1460 și până la începutul secolului al XVI-lea⁴⁴. În schimb, în sud-vestul Angliei (dioceza Exeter), nu este atestată nicio comunitate lollardă.

În zona de nord a regatului englez, mișcarea lollardă și-a făcut simțită prezența de-abia la începutul secolului al XVI-lea; între 1528 și sfârșitul domniei lui Henric al VIII-lea (1547), în registrele arhiepiscopiei de York sunt menționate treizeci de cazuri de erezie, dintre care doar trei sunt cu siguranță influențate de către Luther sau Zwingli⁴⁵.

Mișcarea lollarzilor a fost foarte activă la Londra. Comunitatea lollardă londoneză avea numeroase legături cu cele din districtul Chiltern⁴⁶; toate adunările sale erau clandestine. Este bine documentată gruparea eretică care și-a stabilit reședința în centrul Londrei (în *Bird's Alley*, în apropiere de *St. Stephen Coleman Street*), într-o casă care aparținea croitorului William Russell. Lollarzii din Londra au fost considerați drept organizatorii sectei în sudul Angliei; demersurile lor au fost încurajate de către John Colet, decanul catedralei Saint Paul din Londra, care, în 1510, critica dur venerarea icoanelor și lipsa de demnitate a unor preoți⁴⁷.

⁴⁰ J.A.F. Thompson, *The Later Lollards, 1414-1520*, Oxford University Press, Oxford, 1965, p. 53; Claire Cross, *op. cit.*, p. 32 și 34.

⁴¹ *Ibidem*, p. 191; Claire Cross, *op. cit.*, pp. 38-39.

⁴² Claire Cross, *op. cit.*, pp. 37-38; Anne Hudson, *op. cit.*, p. 451; J.A.F. Thompson, *op. cit.*, p. 130.

⁴³ Margaret Aston, *England's Iconoclasts*, Oxford University Press, Oxford, 1988, p. 141.

⁴⁴ J.A.F. Thompson, *op. cit.*, pp. 33-34; 38-39, 51.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 192; 200-201.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 139.

⁴⁷ Claire Cross, *op. cit.*, pp. 39-40; vezi și Jonathan Arnold, *Dean John Colet of St. Paul's. Humanism and Reform in Early Tudor England*, I.B. Tauris&Co Ltd., London New York, 2007.

3.2. Statutul socio-economic al lollarzilor

Statutul socio-economic al lollarzilor a făcut obiectul unor numeroase discuții. S-ar putea crede că după înăbușirea revoltelor din 1414 și 1431, credințele lollarde deveniseră apanajul oamenilor de origine umilă. Însă acest punct de vedere a fost revizuit în lumina cercetărilor moderne. În mediul rural există lollarzi la toate nivelurile societății, de la castelani la marinari⁴⁸. În mediul urban, și mai ales la Londra, se numără printre lollarzi atât negustori bogați, cât și meșteșugari. Mediul comercial și cel juridic erau cunoscute pentru anticlericalismul lor; influența lor n-a putut decât să promoveze cauza ereziei.

În opinia lui A.G. Dickens, caracterul „proletar” al lollardismului s-a dezvoltat odată cu pierderea susținerii sale politice și laice la începutul secolului al XV-lea⁴⁹. Una dintre caracteristicile specifice ale lollardismului o constituie rolul important jucat de femei în cadrul mișcării lollarde și implicarea lor în acțiunile desfășurate în cadrul sectei, spre deosebire de Biserica Catolică în cadrul căreia ele ocupau o poziție net inferioară. În general, ficele, și nu fiii predicatorilor itineranți continuau opera tatălui lor⁵⁰.

Grupurile de lollarzi erau răspândite mai ales în comunitățile de țesători postăvari; meșteșugul postăvăriei facilita răspândirea noilor idei: cumpărarea lânii și vânzarea postavului, mișcările populației datorate uceniciei și comerțului stimulau deplasările și permiteau să se intre în contact cu lumea orașelor și a cărților, deci a ereziilor. Aceste situații sunt tipice în estul Angliei, în Kent, Chiltern și mai târziu în Yorkshire⁵¹.

În nordul Angliei, lollarzii nu sunt doar postăvari, ci și cizmari, fierari, croitori, dulgheri, meșteșugari a căror profesie implică o anumită mobilitate; meșteșugarii sunt mai numeroși decât cultivatorii. Printre eretici se găsesc și câțiva preoți, câțiva frați cerșetori și uneori profesori⁵². Relația dintre eterodoxie și mobilitatea profesională se confirmă și pentru lollarzii din sud-estul Angliei; este cazul comitatului Kent, unde parohiile suspecte sunt acelea de unde lollarzii s-au refugiat spre Norfolk încă din 1428⁵³. În comitatul Essex, erezia lollardă s-a

⁴⁸ D. Plumb, „The Social and Economic Spread of Rural Lollardy: a Reappraisal”, în W.J. Sheils și D. Wood (ed.), *Voluntary Religion. Studies in Church History*, Oxford, 1986, pp. 128-129.

⁴⁹ A.G. Dickens, *Lollards and Protestants in the Diocese of York, 1509-1558*, Hambledon Press, London, 1959, p. 45.

⁵⁰ Claire Cross, „Great Reasoners in Scripture: The Activities of Women Lollards 1380-1530” în D. Baker (ed.), *Medieval Women. Studies in Church History*, subsidia 1, Blackwell, Oxford, 1978, pp. 360-361; 378.

⁵¹ A.G. Dickens, *op. cit.*, p. 14.

⁵² *Ibidem*, pp. 51-52.

⁵³ J.F. Davis, *Lollard Survival and the Textile Industry in the South-East of England*, în G. J. Cuming (ed.), „Studies in Church History”, vol. III, E.J. Brill, Leiden, 1966, pp. 192-193.

Drd. Ginel Mocanu

răspândit în așa-numita regiune *Broadcloth*; potrivit anchetei făcute de către arhi-episcopul Warham în 1511, lollarzii sunt atestați în East Bergholt, Dedham, Saffron Walden și mai ales în Colchester. Pe o listă a tuturor lollarzilor arestați în regiunea amintită între 1414 și 1534, se poate remarca faptul că jumătate dintre aceștia erau meșteșugari, dintre care un procent de 41 % țesători, iar restul tăbăcari, fabricanți de mănuși, negustori de piele, cizmari, fabricanți de pergament. La începutul secolului al XVI-lea, mulți vânzători de cărți eretice au fost arestați în porturi și orașe – la Norwich, King's Lynn, Colchester, Rye, Exeter și Londra –, unde se făcea cea mai mare parte a comerțului cu lână și postavuri⁵⁴.

Lollardismul s-a răspândit cu repeziciune nu numai în rândul păturilor sărace ale populației londoneze, ci și printre cei avuți. În 1523, un preot catolic se plângea de „toți acești țesători și acești morari în mare parte eretici”⁵⁵. De asemenea, lollarzii din Chiltern și din valea Tamisei nu se conformau la începutul secolului al XVI-lea stereotipului în vigoare; deși este dificil să-i conturăm, ei nu erau cu siguranță toți țesători săraci semi-rurali⁵⁶.

S-a putut analiza statutul socio-economic al mai multor familii lollarde din Buckinghamshire și s-a constatat că, în anii 1524-1525, trei sute de persoane din patru parohii au trebuit să plătească taxe vistiriei; un sfert dintre acestea erau simpatizanți lollarzi, ceea ce demonstrează că secta lollardă reflecta ansamblul societății și nu-și recruta membrii doar din păturile sociale cele mai sărace, deși era vorba de mici orașe precum Hughenden, Great Marlow, Denham sau Amersham. În plus, aceste familii eretice erau unite prin alianțe matrimoniale; unele dintre ele lăsau prin testament moșteniri săracilor, însă nu Bisericii și nici mănăstirilor⁵⁷.

Este posibil deci ca lollarzii să fi fost persoane de condiție socială modestă la începutul secolului al XV-lea, însă încă din 1450 și mai ales în ajunul Reformei, izvoarele documentare îi arată ca integrați în clasele sociale mijlocii cu precădere în orașe, porturi și în regiunile unde se făcea comerț cu postav, adică în zonele cele mai deschise schimburilor comerciale.

3.3. Învățăturile de credință ale lollardismului

Uneori este foarte dificil să cunoaștem opiniile teologice ale lollarzilor din secolul al XV-lea, în condițiile în care, începând din 1450, denumirea de *lollard* a fost aplicată tuturor ereticilor, fără deosebire. După înăbușirea revoltelor lollarzilor din 1414 și 1431, cărțile și ideile lollarde vor continua să circule clandestin,

⁵⁴ *Ibidem*, pp. 193-196.

⁵⁵ Susan Brigden, *London and the Reformation*, Oxford University Press, Oxford, 1989, p. 96-97.

⁵⁶ Claire Cross, *op. cit. (Church and People...)*, p. 35.

⁵⁷ D. Plumb, *op. cit.*, pp. 112-121.

Însă niciun nou text nu a apărut după primii ani ai secolului al XV-lea. Principalele puncte de opoziție ale lollarzilor față de Biserică ne sunt cunoscute prin intermedii capetelor de acuzare sau al lepădării de erezie, redactate cu ocazia proceselor lollarzilor. Însă pierderea de către mișcarea lollardă a întregii susțineri laice, și mai ales universitare, i-ar fi adus pe lollarzi, între 1450 și 1520, în situația să nu se sprijine decât pe vechile tratate teologice ale lui Wycliff sau pe lucrările de vulgarizare a teologiei wycliffiene; astfel, ei s-au limitat la a simplifica sau a schematiza gândirea lui Wyclif, care la origine era foarte nuanțată⁵⁸.

Două trăsături importante definesc teologia lollardă: fundamentalismul biblic și un raționalism radical. Expunerea cea mai completă a primelor învățături lollarde se găsește în *Cele douăsprezece concluzii* propuse spre a fi prezentate Parlamentului în 1395. Potrivit acestui document, Biserica Angliei era aservită „mamei sale vitrege, marea Biserică a Romei”. Sacerdoțiul, așa cum era conceput atunci, nu corespundea cu ceea ce Hristos stabilise. Celibatul preoților favoriza păcatele împotriva naturii. „Pretinsa minune” a transsubstanțierii îi făcea pe oameni idolatri. Trebuia să li se interzică clericilor să fie judecători sau conducători temporali. *Concluziile* condamnau rugăciunile pentru morți, pelerinajele, venerarea icoanelor, învățătura despre purgatoriu, indulgențele pontificale, cultul sfinților. Ele declarau că spovedania la un preot nu era necesară pentru mântuire și că războiul era contrar preceptelor Noului Testament. Lollardismul se caracterizează prin practicarea unei credințe simple și „evangelice” și prin denunțarea Bisericii Romane. El atribuia preoților, ca o primă sarcină, cea de a predica și revendica pentru toți oamenii accesul liber la Sfânta Scriptură în limbile lor naționale⁵⁹.

Lollarzii condamnau cultul icoanelor. Referirea la „imagini moarte” revine constant de-a lungul secolului al XV-lea. În toate testamentele cavalerilor lollarzi din secolul al XV-lea, lipsesc cu desăvârșire dispozițiile testamentare – atât de frecvente altundeva – care stipulează întreținerea statuilor de sfinți în biserici. Totuși John Wycliff nu condamnase în mod sistematic icoanele. El s-a legat mai ales de reprezentările Sfintei Treimi și a lui Hristos, mai ales pe crucifixuri. Wycliff blamează mai ales imaginile tridimensionale, adică sculpturile din lemn sau din piatră, și mai puțin sculpturile și vitraliile. După Wyclif, icoanele erau legitime în măsura în care ele permiteau credinciosului să-și îndrepte gândul către Dumnezeu; aceste „accidente” sau reprezentări externe de obiecte spirituale trebuiau apoi să fie uitate cât mai repede posibil. Chiar înainte de moartea lui Wyclif, discipolii săi au început să condamne icoanele. În acest caz, avem un exemplu tipic de deri-

⁵⁸ Jean-Marie Mayeur, Luce Pietri, Marc Venard, André Vauchez (coord.), *op. cit.*, vol. VII, p. 444.

⁵⁹ E.U., s. v. *Lollards*, în *DHC*, p. 610.

Drd. Ginel Mocanu

vare a ideilor wycliffiene spre o formă extremistă⁶⁰. Cea mai importantă obiecție scripturistică pe care o aduc lollarzii referitor la venerarea icoanelor este cea de idolatrie. De asemenea, ei considerau că banii cheltuiți pentru a împodobi bisericile ar putea fi utilizați mai degrabă pentru a-i ajuta pe cei săraci⁶¹.

Deopotrivă, lollarzii interziceau și pelerinajele, a căror scop era de a adora bucăți de lemn și pietre și a căror cost ar putea să servească la săvârșirea de milostenii pentru cei apropiați⁶². În 1521, lollardul Thomas Geffrey din Londra declara că adevăratul pelerinaj înseamnă „să mergi cu picioarele goale să-i vizitezi pe săraci, pe cei slabi și bolnavi, adevărate icoane ale lui Dumnezeu”⁶³.

Lollarzii nu admiteau transsubstanțierea euharistică. John Wycliff susținuse că Hristos nu era prezent în ostia consacrată decât într-un sens spiritual și nu în mod real cu Trupul său; pietatea catolicilor pentru ostie nu era decât superstiție, căci ea rămâne pâine după consacrare. Refuzul de a admite transsubstanțierea, le-a adus lollarzilor cele mai aspre condamnări. Unii dintre cei mai extremiști lollarzi considerau că *missa* nu ar fi decât o „comemorare” a jertfei Mântuitorului⁶⁴.

Wycliff considera Sfânta Scriptură drept singurul izvor al adevărului divin. În viziunea sa, Scriptura era centrul vieții spirituale a credincioșilor. De aceea, depistarea ereziei lollarde se făcea întotdeauna prin cercetarea cărților în limba engleză, în cazul celor suspecți. Majoritatea adunărilor lollarde constau în reuniuni nu de rugăciune, ci de lectură cu voce tare și în limba engleză a Scripturii⁶⁵. Unii lollarzi citeau tratate contemporane de teologie. Aceste tratate conțineau ideile lui Wycliff care fuseseră vulgarizate în engleză. Cel mai cunoscut tratat se numește *Wycliffes' Wicket* sau *The Wicket*, fiind atribuit pe nedrept lui Wycliff însuși. Acest titlu revine adesea în anchetele episcopului de Lincoln în 1521⁶⁶.

În schimb, viețile sfinților foarte răspândiți în mediile catolic sunt total proscrie de către lollarzi. Venerarea sfinților și rugăciunile care cer mijlocirea lor pentru mântuirea păcătoșilor se leagă de tot ceea ce lollarzii combat: cultul icoanelor, purgatoriul, indulgențele acordate de către clerul catolic și papalitate⁶⁷.

Raționalismul lollard refuză să acorde preoților puteri specifice de a boteza copiii, de a consacra ostia, de a binecuvânta apa și de a-i ierta pe cei păcătoși în

⁶⁰ Margaret Aston, *op. cit.*, p. 100, 102, 104-105, 107, 109-110, 155.

⁶¹ *Ibidem*, pp. 126-127.

⁶² S. Bridgen, *op. cit.*, pp. 94-95; M. Aston, *op. cit.*, pp. 114-115.

⁶³ *Ibidem*, p. 95.

⁶⁴ J.A.F. Thomson, *op. cit.*, pp. 246-247.

⁶⁵ S. Bridgen, *op. cit.*, pp. 89-90.

⁶⁶ Anne Hudson, *op. cit.*, p. 471.

⁶⁷ Jean-Marie Mayeur, Luce Pietri, Marc Venard, André Vauchez (coord.), *Histoire du christianisme des origines à nos jours*, vol. VII: *De la réforme à la Réformation (1450-1530)*, Éd. Desclée, Paris, 1994, p. 448.

John Wycliff și Lollarzii: Precursorii Reformei Protestante

numele lui Hristos. Unii lollarzi merg până la a avansa ideea că orice bun creștin poate fi preot, ceea ce implică o critică virulentă a tuturor clericilor nedemni, inclusiv a papei, adesea calificat ca *Antihrist*⁶⁸.

Atitudinea de detestare a clerului este deci prezentă în rândul lollarzilor. În același timp se remarcă tendința lollarzilor de a acționa în ilegalitate, pe ascuns, fără să se expună, mai degrabă decât să promoveze în mod activ o reformă. De asemenea, majoritatea celor suspecti de erezie preferă să se lepede de credința lor eretică mai repede decât să sufere martiriul. Reforma Bisericii dorită de lollarzi nu a reușit. Credința lor nu a putut să se fixeze ca o religie națională, în opoziție cu erezia husită din Boemia, fără îndoială din cauza lipsei de susținere politică, însă și pentru că ea nu propunea o alternativă atrăgătoare: mulți catolici care ar fi putut să le ia partea lollarzilor împotriva Bisericii, nu erau de acord cu negarea de către aceștia a transsubstanțierii euharistice sau cu teoriile lui Wycliff despre predestinație; lollardismului îi lipsea ceea ce va constitui forța lui Luther: a trece de la disperare în fața păcatului la descoperirea mântuirii prin credință.

Concluzii

În Biserica Angliei, suflul reformator a fost dat de către John Wycliff încă din secolul al XIV-lea. El prefigurează tezele luterane și calvine care vor apărea un secol și jumătate mai târziu. Într-o primă fază, ideile lui Wycliff s-au răspândit atât în mediul universitar, cât mai ales în categoriile sociale umile, de unde acesta și-a recrutat discipolii. Lollardismul a supraviețuit morții fondatorului său; începând din 1450, și mai cu seamă în ajunul Reformei, lollardismul a fost îmbrățișat de către negustori, meșteșugari și comercianți; de altfel, aceste categorii profesionale au susținut și mișcarea reformatoare de pe continent. Teologia lollarzilor se întemeiază pe doctrina formulată de către John Wycliff, pe care ei fie au simplificat-o, fie au dus-o la extrem în unele cazuri. În ceea ce privește învățătura de credință, lollardismul se caracterizează prin practicarea unei credințe simple și „evangelice” și prin denunțarea Bisericii Romane. Lollarzii acordau un rol important prediciei; totodată ei revendicau pentru toți oamenii accesul liber la Sfânta Scriptură în limbile lor naționale. Pornind de la ideile wycliffiene, preluate și prelucrate de către discipolii săi lollarzi, numeroși istorici au relevat pe bună dreptate originile engleze ale Reformei protestante.

⁶⁸ *Ibidem.*